

РОСІЙСЬКА ІНВАЗІЯ В УКРАЇНУ: ПРОПАГАНДИСТСЬКИЙ ТА ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВИМІРИ

Слова та війни: Україна в боротьбі з кремлівською пропагандою.

За ред. А.Кулакова. К.: КІС, 2017. 132 с.

Дослідження колективу авторів під проводом директора із програмної діяльності громадської організації «Інтерньюз-Україна» Андрія Кулакова присвячено ключовим небезпекам впливу російської пропаганди в Україні та світі. У виданні зроблена в цілому вдала спроба відповісти на питання: Які уроки Україна засвоїла, і чи може цей досвід стати у пригоді для західних партнерів? Наскільки ефективно Україна протидіє російській пропаганді? Чому важливо створювати міжнародну коаліцію боротьби проти пропаганди?

Колектив авторів послідовно розкривають наративи та методи російської пропаганди про Україну, структуру впливу Кремля на український інформаційний простір. Дослідження створено за підтримки ЄС та Міжнародного фонду "Відродження" (Європейська програма ініціатива) в рамках Проекту "Громадська Синергія" і Української національної платформи Форуму громадянського суспільства Східного Партнерства.

Актуальність видання обумовлена тим, що існує негайна проблема визначити сутність та особливості російської інформаційної війни щодо України, а також відповісти на питання, що з цією проблемою робити.

Сучасний світ характеризується множинністю дискурсів, комунікаційних полів та інструментів впливу. Поняття влади, впливу і війни є менш лінійними, ніж раніше, і передбачають залучення багатьох сфер: економіки, дипломатії, культурного впливу, енергетики та інформації. Путінська Росія будує власний внутрішній нарратив як

подолання «приниження» 1990-х років та відповідь на «агресію» західного світу під час розпаду СРСР та після закінчення Холодної війни. Тому своїм завданням сьогодні вона вбачає здійснення гібридного контрудару проти західної цивілізації і повторного завоювання втрачених зон впливу. При цьому вона використовує здобутки демократичних суспільств – наприклад, цінності множинності, розмаїття, свободи та демократії, а також інформаційно-технологічні інструменти західного походження. Проте використовує їх для протилежних цілей. Замість розмаїття і множинності свобод і можливостей Кремль розвиває розмаїття і можливість інструментів впливу, влади та домінування. Для сучасної Росії інформаційна політика є лише одним із проявів її деструктивної поведінки щодо інших країн світу. Безумовно, інформаційна агресія не існує сама по собі, у неї є керівники: президент Російської Федерації, який ставить стратегічні завдання; підлегли йому міністерства, відомства, спецслужби та державні і недержавні інформаційні ресурси, які ці завдання виконують.

Автори видання доводять, що для того, щоб зрозуміти офіційну позицію керівництва нинішньої Росії щодо інформаційних питань, слід відкрити офіційні документи – Воєнну доктрину Росії, Доктрину інформаційної безпеки Російської Федерації та Концепцію зовнішньої політики Російської Федерації. Це дає можливість зрозуміти базовий світогляд, який лежить в основі інформаційної політики Кремля. Відповідно до цього світогляду, сучасний світ є світом протистояння, а не співпраці; методи цього протистояння вийшли далеко за межі традиційної політики, дипломатії чи оборони і поширюються на інші сфери, зокрема інформаційну політику. Ситуація подається такою, що, мовляв, саме західні країни застосовують ці стратегії щодо Росії і на шкоду російським інтересам, а отже, самій Росії варто вдаватися до відповідних дій.

Наразі Україна перебуває в епіцентрі потужної російської пропагандистської інформаційної діяльності. Агресор проводить вигідну собі політику, маніпулює масовою свідомістю, дезінформує і нав'язує суспільству потрібні погляди. Росія весь час створювала інформаційний майданчик для того, щоб пропагандистський вплив був якомога комплекснішим і ефективнішим. Цинічна брехня, розпалювання ненависті й нетерпимості, заклики до насильства й застосування широкого кода каналів та агентів всередині України — такою є російська пропаганда в українському інформаційному полі. Йдеться не про одиничні випадки чи короткострокові дії, а про тривалу, заздалегідь сплановану, складну й послідовну інформаційно-психологічну операцію, спрямовану на руйнацію України як такої. В цьому контексті безглуздими та зрадницькими є заклики до миру, пошуків компромісу з Росією. Для Москви єдиною можливим компромісом може бути тільки руйнація України. Бо інакше для неї не мали сенсу величезні витрати протягом останніх п'яти років на війну проти України.

Автори небуденно демонструють, що російська стратегія полягає у поширенні феномену «фейку»/симулякру і на інші явища. Так створюються: фейкове громадянське суспільство – організоване російською державою «громадянське суспільство», що імітує роль, яку в демократичних інституціях відіграють справжні громадські організації; фейкова політична опозиція – імітація опозиційності або керована опозиція; фейкова свобода слова – створення видимості свободи слова для атаки проти демократії та засадничих свобод; фейкова демократія – створення зовнішнього образу демократії для авторитарного режиму; фейкові домовленості – створення ілюзії домовленості, а потім її системне невиконання.

Автори дослідження виокремили такі територіальні зони дії російської пропаганди: територія України та зона бойових дій, що підконтрольна українській армії; територія, окупованих терористами та російськими військами; закордонні держави.

Сформована вітчизняна модель захисту та протистояння російській пропаганді в умовах військового конфлікту базується на об'єктивності та правдивості висвітлюваної інформації та першочерговій ролі медій. Модель показує ті шляхи поширення контрпропаганди, які вже використовуються, та можливі

канали інформування населення. Важливим є контакт медій з населенням, регулярність показу соціально важливих подій, мова написання та трансляції, активний розвиток та перспективи електронних медіа й соціальних мереж, формування довіри до медій. Водночас, дії нашої держави в інформаційній війні не завжди відповідають вимогам протидії інформаційному тиску Кремля. Росія використовує наступальні механізми впливу, створюючи великий пласт брехні, фейків, спеціально спланованих телевізійних новин та політичних ток-шоу. Україна ж займає оборонну позицію, відповідаючи на закиди агресора контрпропагандистськими матеріалами, нечисленними журналістськими розслідуваннями, блогами, авторськими матеріалами.

В Україні не безпідставно вважають, що поточні конфлікти України із сусідами відповідають інтересам Москви. Безумовно, це так. Втім такі аргументи мають враховувати внутрішні чинники і мають свою специфіку. Так, автори вказують, що тільки 6% угорців вважають загрозою можливу ескалацію чи розширення російсько-українського конфлікту. Тому варто зробити акцент на тому, що двосторонній конфлікт підриває потенціал самих Угорщини та України. Варто мати на увазі, що в Угорщині, з одного боку російські медіа не мають впливу на інформаційний простір, а з іншого, при владі в Будапешті значною мірою, проросійські сили, які часто критикують ЄС та Захід. І тези їхньої критики збігаються з позицією Росії. Напевно, це єдина країна Європи, де меседжі Кремля максимально розповсюджені в центральних медіа, а не лише в російських чи проросійських... (с. 100-101). Це може викликати певне здивування: занадто коротка є історична пам'ять угорського суспільства: не згадуються придушення угорської антиабсбурзької революції 1848-1849 рр. та радянське вторгнення 1956 р.

Автори дослідження певні, що на окрему увагу заслуговують соціальні мережі. Саме вони скорочують шлях донесення інформації і «говорять» напряму з людьми, без посередника. Однак можливості збереження анонімності в них відкривають величезне поле для маніпуляцій. Тому сьогодні правила функціонування соцмереж мають передбачати легке визначення персоналії, яка стоїть за тим чи іншим обліковим записом, унеможливаючи таким чином появу «армій» ботів та тролів. Власники соцмереж навряд чи самостійно підуть на самообмеження, адже це несе для них серйозні фінансові втрати. Але водночас поширення дезінформації та мови ненависті підривають довгострокову безпеку бізнесу соцмереж. Тому важливо знаходити точки співпраці зі соцмережами саме для того, щоб вони зберегли сталість бізнесу, а суспільства мали можливість захищатися від інформаційної агресії.

Проте у виданні деякі неточності. Зокрема, автори стверджують, що на Донбасі була масова підтримка російських організацій в 1990-2000 рр. (с. 113). Насправді їхня діяльність носила маргінальний характер.

Застосований набір наукових методів та підходів дозволив авторам дійти до переконливих висновків. Отже, сьогоднішня Росія використовує інформацію як інструмент домінування та війни. Це доводить як аналіз російських офіційних документів, так і моніторинг її інформаційної практики. У ситуації, коли інформація дедалі більше стає зброєю, національні уряди і парламенти, а також міжнародна спільнота, мають шукати шляхів роззброєння зловмисних інформаційних стратегій та інструментів. Безпека та роззброєння були ключовими принципами Гельсінського процесу 1970-х років, який став основою європейської безпеки. Сьогодні важливо застосовувати цей підхід роззброєння в інформаційній сфері, для протидії зловмисним, агресивним та дезінформаційним практикам. Це «інфо-роззброєння» має брати до уваги той факт, що інструменти, що їх використовує Росія для здійснення своїх інформаційних операцій, є дуже гнучкими. Авторі дослідження переконані, що «нинішня війна на Донбасі не є війною між віковими і нерухомими «цивілізаціями», вона радше війною між західною цивілізацією... і «тінню цивілізації» - імітацією західної цивілізації, якою виступає сучасна Росія» (с. 120).

Таким чином, книжка «Слова та війни: Україна в боротьбі з кремлівською пропагандою» має бути корисною як спеціалістам політологам, історикам сучасності, журналістам, так і широкому загалу громадян.

Тодоров І. Я. (Ужгород)